

**Gürsel AYTAÇ (1999) GENEL EDEBİYAT BİLİMİ, İstanbul:
Papirüs Yayınevi, 272.**

S. Dilek YALÇIN-ÇELİK*

Eleştiri, Türk edebiyatında diğer türlerin gölgesinde kalmış gibidir. Bu konu hakkında yazılmış yazılar, metinler üzerinde yapılmış uygulamalı çalışmalar, türü tanımlayan ve onun özelliklerini sıralayan bilimsel incelemeler, edebiyat geleneğimiz düşünüldüğü zaman oldukça sınırlıdır.

Günümüz edebiyatında, yeni Türk edebiyatı konularında eleştiri alanında çalışmalar yapan isimler arasında ilk akla gelenler; Füsün Akatlı, Melih Cevdet Anday, Murat Belge, Asım Bezirci, Salah Bırsel, Hüseyin Cöntürk, Hikmet Dizdaroğlu, Mehmet H. Doğan, Konur Ertop, Memet Fuat, Semih Gümüş, Selim İleri, Fethi Naci, Hasan Bülent Kahraman, Orhan Koçak, Cemil Meriç, Ahmet Oktay, Muzaffer Uyguner'dır. Bu yazarlarımız, daha çok, edebiyat türleri ve temsilcileri hakkında yorumlar yapıp eleştiriler kaleme almışlardır.

Yeni Türk edebiyatı alanında akademik eleştiri geleneği, yukarıdaki çizginin dışında başka bir kolda ilerlemektedir. Burada isimlerini saymadan geçemeyeceğimiz edebiyat araştırmacıları şunlardır: Birol Babacan (Ara Nesilde Tenkit. (1993) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış doktora tezi), Kaya Bilgegil (Edebiyat Bilgi ve Teorileri. (1989), İstanbul: Enderun Kitabevi), Güzin Dino (Tanzimat'tan Sonra Edebiyatta Gerçekçiliğe Doğru. (1954), Ankara: TTK Yayınevi), Yıldız Ecevit (Orhan Pamuk'u Okumak. (1996), İstanbul: Gerçek Yayınevi; Türk Romanında Postmodernist Açılımlar. (2001), İstanbul: İletişim Yayınları), Birol Emil (Türk Kültür ve Edebiyatından: Meseleler. (1997), Ankara: Akçağ Yayınları), Bilge Ercilasun (İkinci Meşrutiyet Devrinde Tenkit. (1995), Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları. Yeni Türk Edebiyatı Üzerine İncelemeler. (1996), Ankara: Akçağ Yayınları. Servet-i Fünûn'da Edebî Tenkit. (1998), Ankara: MEB Yayınları), Mehmet Kaplan (Kaplan'ın tüm çalışmaları eleştiri türü için önemli örneklerdir. Tüm liste burada verilememiştir), Berna Moran (Edebiyat Kuramları ve Eleştiri. (1991), İstanbul: Cem Yayınevi), Orhan Okay (Sanat ve Edebiyat Yazıları. (1990), İstanbul: Dergâh Yayınları), Mehmet Önal (En Uzun Asrın Hikâyesi. (1999), Ankara: Akçağ Yayınları), Olcay Önertoy (Edebiyatımızda Eleştiri (Tanzimat ve Servet-i Fünûn Dönemleri). (1980), Ankara: DTCF Yayınları), Hüseyin Özçelebi (Cumhuriyet Döneminde Edebî Eleştiri (1939-1950). (1998), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları), Mehmet Rifat (Dilbilim ve Göstergibilimin Çağdaş Kuramları. (1990), İstanbul: Düzlem Yayınları. Eleştiri ve Eleştiri Kuramı Üzerine Söylemler. (1995), İstanbul: Düzlem Yayınları), Celâl Ta-

* Yard. Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi.

rakçı (Cenâb Şahabettin'de Tenkit. (1986), Samsun), Sadık Kemal Tural (Edebiyat Bilimine Katkıları. (1993), Ankara: Ecdâd Yayınları), Kazım Yetiş (Tâlim-i Edebiyatın Retorik ve Edebiyat Nazariyatı Sahasına Getirdiği Yenilikler. (1996), Ankara: AKM Yayınları), Tahsin Yücel (Anlatı Yerlemleri. (1979), İstanbul: Ada Yayınları. Yapısalcılık. (1982), İstanbul: Ada Yayınları), Ayşegül Yüksel (Yapısalcılık ve Bir Uygulama (Melih Cevdet Anday Tiyatrosu Üstüne). (1995), Ankara: Gündoğan Yayınları).

Eleştiri ve genel edebiyat bilimi konularında bir seçme yaparak saydığımız bu akademik çalışmalar dışında eleştiri hakkında hazırlanmış, türün özelliklerini tanımlayan iki tane sözlük bulunmaktadır: Hasan Boynukara, *Modern Eleştiri Terimleri* (1997, İstanbul: Boğaziçi Yayınları) ve Atilla Özkırmı, *Edebiyat ve Tenkit Sözlüğü* (1971, İstanbul: İnkılap Kitabevi).

Tüm bu yayınlar, yeni Türk edebiyatı alanda yapılan önemli incelemeler olmakla birlikte sayıca yetersizdir. Çünkü, yeni Türk edebiyatı, XIX. yüzyıldan günümüze, oradan da geleceğe uzanırken her geçen gün yeni bilgiler ortaya çıkmakta ve eleştiri alanında gerek türün temsilcileri ve eserler, gerekse eleştiri kuramları ve genel edebiyat bilimi konularında, doldurulması gereken boşluklar oluşmaktadır. Şu bir gerçektir ki, eleştiri, eleştiri kuramları ve genel edebiyat bilimi çağımızın önemli bilgi alanlarından birisidir. Bilginin hızla üretilip tüketildiği dünyamızda, eleştiri, eleştiri kuramları ve genel edebiyat bilimi de hızla yeni çalışma, inceleme alanları yaratmaktadır. Hal böyle olunca, edebiyatımızda yeni bilgilerin eldeki bilgilerle ve edebiyat geleneğimiz içindeki eserlerle sentezinin hızla yapılması, bir çok araştırmanın yayınlanması ve bu yolla oluşan eleştiri geleneğinin kökleşmesi gerekmektedir.

Genel edebiyat bilimi, edebiyat estetiği, üslûp bilgisi, edebiyat kuramları ve eleştiri konusunda bilgilerin yer aldığı *Genel Edebiyat Bilimi* başlıklı, değerlendirmeyi düşündüğümüz bu kitap, edebiyat araştırmaları çalışmalarında, bir boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Prof. Dr. Gürsel Aytaç'ın, *Genel Edebiyat Bilimi* adlı kitabı, 272 sayfadır ve Papirüs Yayınevi tarafından 1999 yılında, İstanbul'da yayınlanmıştır.

Prof. Dr. Gürsel Aytaç, Alman edebiyatı üzerinde ihtisasını yapmış bir akademisyendir. Alman ve Avusturya edebiyatları üzerine özgün eserleri olduğu gibi, Almanca'dan Türkçe'ye tercüme edilmiş birçok kitabı bulunmaktadır. Araştırmacı, 1980 yılından itibaren çağdaş Türk edebiyatı üzerinde çalışmalarını yoğunlaştırmış, bu alanda makale ve kitaplar yayınlamış karşılaştırmalı edebiyat incelemelerinde bulunmuş, üniversitede tezler yönetmiştir.

Genel Edebiyat Bilimi adlı inceleme ve araştırma kitabı, önsöz, dokuz bölüm, genel edebiyat bilimi terimleri sözlüğü, kaynakça ve dizin'den oluşmaktadır.

Prof. Dr. Gürsel Aytaç, kitabında ele aldığı konuyu işlerken şu plâni uygulamaktadır. Öncelikle konu edilen edebî bilginin, terim olarak karşılığı verilmekte, tanımı yapılmakta, ardından tanımlanan bilginin tarihsel gelişimi anlatılmakta ve ele alınan konu Türk edebiyatından örnekler verilerek tartışmaya açılmaktadır. Tanımlamalar yapılırken ağırlıklı olarak Alman edebiyat bilimcilerinin düşünceleri, araştırmacının

tezini desteklemek amacıyla kitapta yer almaktadır. Bununla birlikte, zaman zaman Fransız, Amerikan ve İngiliz edebiyat araştırmacılarının görüşleri de kitapta bulunmaktadır.

Genel Edebiyat Bilimi adlı kitapta birinci bölüm, genel edebiyat bilimi konusunun tartışılmaya açıldığı bölümdür. Edebiyat biliminin neleri kapsadığı, dil-edebiyat arasındaki anlamlı bağlantı, edebiyat ve diğer sanat dalları arasındaki ilişki anlatılmıştır. Edebiyat-okur ve edebiyat-metin kavramları tanımlanmıştır. Burada, karşılaştırmalı edebiyat bilimi (kavram, tarihsel gelişim ve yöntem) ve çeviribilim konuları da yer almaktadır.

Kitabın ikinci bölümünde, edebiyat biliminin temel problemleri işlenmektedir. “Edebîlik ölçütü”, “edebiyatta yaratıcılık süreci” ve “trivial yazın” konuları hakkında bilgi verilir. Kurmaca metinlerdeki edebîlik ölçütü (estetik oluş), kuralcı teoriler ve özcü karşıtı teoriler çerçevesinde anlatılırken, yenilikçi, uzaklaşmacı teorisyenlerden söz edilmektedir. Edebiyat yaratıcılık sorunu, tarihsel bir süreç içinde anlatılmaktadır. Trivial yazın konusunda da düşük, kötü, edebî değeri olmayan, edebiyat dışı metinlerin ne anlama geldiği anlatılırken, edebiyat araştırmalarında bu sorun nasıl ele alınmalı ve incelenmeli sorusuna açıklık getirilmektedir.

Üçüncü bölüm, “Edebiyat Estetiği” başlığını taşımaktadır. Edebiyat ve estetik konularında önce bir terminoloji çalışması yapılmış, edebiyat ve estetik kavramları tanımlanmıştır. Ardından edebiyat estetiğinin, XVIII. yüzyıldan günümüze kadar gelişimini nasıl tamamladığı, tarihsel gelişimi göz önünde bulundurularak örneklerle anlatılmıştır.

Dördüncü bölüm üslûp bilgisini (stilistik) içermektedir. Üslûp, edebiyatımızda sıklıkla üzerinde durulan ve konuşulan bir konu olmasına karşın bu alanda derli toplu bilgi bulabileceğimiz kaynak sayısı oldukça azdır. Dolayısıyla üslûp bilgisi, üzerinde en çok konuştuğumuz, ancak en az bilgi sahibi olduğumuz bir alandır. Araştırmacı, kitapta, üslûp bilgisi konusu üzerinde durmaktadır. Edebiyat dil kullanımının önemi bir kez daha vurgulandıktan sonra, özel dil kurgularından söz eden araştırmacı, metin üslûbu konusunda da bilgi vermektedir. İmge, söz sanatları, ironi, kelime seçimi, cümle bilgisine değinmektedir. Dil-üslûp ilişkisi, üslûp analiz yöntemleri, üslûp araçları konularında detaylar anlatılmaktadır.

Genel Edebiyat Bilimi adlı kitapta beşinci bölüm, metin çözümlemesinde temel problemleri ele almaktadır. Metin analizi ve edebiyat incelemesi olmak üzere iki alt başlıktan oluşan bölümde, bir edebiyat araştırmacısının herhangi bir edebî metni çözümlerken izleyeceği yöntemin ne olacağı konusuna ışık tutulmaktadır.

Altıncı bölümde, edebiyat kuramları konusu anlatılmaktadır. Bu konuda edebiyatımızda yukarıda sözünü ettiğimiz çalışmalar dışında toplu olarak başvuru kaynağı hemen yok gibidir. Prof. Dr. Gürsel Aytaç, bize burada kısa ama özlü bilgiler sunmaktadır. “Pozitivizm”, “Formalizm (biçimcilik)”, “Hermeneutik (yorumlamacılık)”, “Rezeption Estetiği (alımlama estetiği)”, “Strüktüralizm (yapısalcılık)”, “Feminist Yaklaşım”, “Psikolojik Yaklaşım”, “Diyologlaşma Kuramı”, “Edebiyat Biliminde Toplumsal-Tarihsel Bağlar”, “Intertextualite (metinlerarasılık)”, “Dekonstrüktivizm (yapıbozuculuk)” ve “Discours Analizi

(söylem çözümlemesi)” ele alınıp üzerinde durulan edebiyat kuramlarıdır.

Edebiyat kuramları, bir edebiyat okurunun, araştırmacısının modern ve postmodern metinlere yaklaşımı ve çözümlemesi aşamasında bilmesi gereken konular arasında yer almaktadır. Prof. Dr. Gürsel Aytaç, temel bilgiler, temsilciler ve tarihsel gelişim hakkında bilgiler verirken, bölümleri notlarla zenginleştirerek bu konuda daha fazla bilgi sahibi olmak isteyen meraklı araştırmacılara yol göstermektedir.

Yedinci bölümde edebiyat tarihçiliği konusu işlenmektedir. Edebiyat tarihçiliği araştırmaları, edebiyat biliminin vazgeçemediği alanlardan birisi olmuştur. Bu noktaya dikkat çekildikten sonra edebiyat tarihçiliği konusundaki genel bilgiler verilmiştir. Ardından edebiyat tarihçiliği araştırmalarında modern yaklaşımların neler olduğu tartışılmıştır. Türk edebiyat tarihçiliği geleneği üzerinde de durulmuş, Türk edebiyat tarihi kitaplarından örnekler verilmiş, teorik bilgilerle Türk edebiyat tarihçiliği karşılaştırılmıştır.

Sekizinci bölüm, eleştiri ve değerlendirme konusuna ayrılmıştır. Eleştiri, eleştirel tutum, edebiyat eleştirisinin tarihi, eleştirinin öğeleri, eleştiri türleri, eleştiride ölçüt, değerlendirme konuları burada incelenmektedir.

Genel Edebiyat Bilimi adlı kitapta, dokuzuncu bölümde edebiyat akımları konusunda bilgi bulunmaktadır. “Hümanizm”; “Barok”; “Aydınlanma”; “Klâsizm”; “Romantizm”; “Realizm”; “Natürizm”; “Empresyonizm”; “Ekspresyonizm”; “Fütürizm”; “Dadaizm”; “Sürrealizm”; “Sembolizm” ve “Postmodernizm” hakkında açıklamalar yer almaktadır.

Edebiyat tarihi içerisinde, belirli zamanlarda ortaya çıkan ve aynı duyarlılığı, aynı özellikleri taşıyan eserler yer almaktadır. Belirli dönemler ve belirli akımlar bu duyarlılığa bir tanımlama getirmek amacındadır. Bu nedenle edebiyat akımlarının öğrenilmesi, tartışılması, üzerinde bilgi sahibi olunması gerekir. Gürsel Aytaç, bu konuya kitabında dikkati çekmektedir.

Genel edebiyat bilimi konusunda en çok tartışılan konulardan birisi de terimler meselesidir. Araştırmacı, kitabında kullandığı edebiyat bilimi terimleri hakkında bir sözlük hazırlamıştır.

Ele aldığı tüm bu konularla, *Genel Edebiyat Bilimi* kitabı, edebiyat biliminin kuşattığı alanları belirlemesi, bunların, teorik, kuramsal alt yapılarını hazırlaması, örnekleme yöntemi ile edebiyat araştırmacılarına sunması açısından örnek bir çalışmadır.